

THE DEATH AS A LEGAL FACT

Shkurte Kadri

LL.M, Iustianus Primus Law Faculty, Ss.Cyril and Methodius in Skopje,
Republic of North Macedonia,
email: shkurte.kadri@hotmail.com

Tea Lalevska

LL.M, Iustianus Primus Law Faculty, Ss.Cyril and Methodius in Skopje,
Republic of North Macedonia,
email: tealalevska@gmail.com

Abstract

The subject of research of this paper is death as a legal fact – an event that leads to the termination of the legal subjectivity of a natural person, but at the same time it causes numerous legal consequences in civil law relations: property law, obligations and inheritance law. In the paper it is emphasized that passive legal capacity lasts for the entire life of a person, from birth to death. When death occurs a person not only ceases to exist physically, but also stops being a subject in law. From a legal perspective the termination of a person's legal capacity leads to the termination of all rights related to him or her. The paper demonstrates that one of the basic tasks of science is to determine the exact moment of death. The process of determining death, as a legal fact, is a topic of medical sciences. Among other things, the paper points to the medical scientific views that make a clear distinction between the different types of physical death (coma, cerebral, clinical and biological) which are analyzed in great detail in this paper.

Keywords: legal capacity, physical death, legal fact, rights and obligations

СМРТТА КАКО ПРАВЕН ФАКТ

Шкурте Кадри

М-р, Правен факултет „Јустинијан Први“ при
Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ во Скопје
shkurte.kadri@hotmail.com

Теа Лалевска

М-р, Правен факултет „Јустинијан Први“ при
Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ во Скопје
tealalevska@gmail.com

Апстракт

Предмет на истражување на овој труд е смртта како правен факт – настан кој доведува до престанок на правниот субјективитет на едно физичко лице, но истовремено

и предизвикува бројни последици во граѓанско-правните односи (стварноправните, облигационоправните и наследноправните). Во трудот се потенцира дека општата правна способност трае за време на целиот живот на едно лице, од раѓањето па се до неговата смрт. Трудот покажува дека со настапувањето на смртта како правен факт човекот не само што веќе физички не постои, туку тој престанува да постои како субјект во правото. Тоа значи дека на субјектот, гледано од правен аспект, му престанува правната способност и сите негови права. Трудот укажува дека една од основните задачи на науката е да се утврди точниот момент на смртта. Процесот на утврдувањето на смртта како правен факт е прашање на кое одговара медицинската наука. Меѓу другото, трудот ги прикажува медицинските научни становишта кои прават јасна дистинкција помеѓу различните видови физичка смрт (привидна смрт, мозочната смрт, клиничката смрт и биолошката смрт.) кои подетално се анализирани во трудот.

Клучни зборови: правна способност, престанок, физичка смрт, правен факт, права и обврски

1. Вовед

Правните факти, меѓу кои спаѓа и смртта, имаат големо значење во граѓанското право како околности кои влијаат на настанувањето, промената и престанокот на граѓанскоправните односи. Како што потенцираат цивилистите, правните факти се оние објективни околности кои правото ги признава како релевантни и им припишува определено правно дејство¹. Тоа правно дејство, според цивилистите, може да биде насочено кон создавање на определен граѓанскоправен однос, но исто така може да биде насочено и кон промена или престанок на веќе настанатиот однос. Важно е да се напомене дека секој правен факт признат од правото може да има повеќедимензионално влијание на граѓанскоправниот однос. Таков е случајот и со смртта како правен факт чие влијание во граѓанскоправните односи ќе биде предмет на анализа во овој труд.

Смртта претставува правен факт од групата настани. Настаните се онаа категорија на правни факти кои настануваат независно од волјата на човекот и како такви со самото свое настанување директно влијаат на граѓанскоправните односи². Смртта како настан во моментот на своето настапување директно влијае на веќе настанатите односи во граѓанското право, помеѓу субјектот кај кој настапила смртта и третите лица, а воедно доведува и до создавање на нови граѓанскоправни односи.

Првенствено, настапувањето на смртта влијае на субјективитетот на физичкото лице кај кое настапила смртта. Како што е познато, во моментот на смртта престанува субјективитетот на физичкото лице, а притоа правата кои

¹ Попов, Д. (2007). *Граѓанско право (општи део), пето измењено и допуњено издање*, Нови Сад. 177; Куштримовиќ-Ковачевиќ, Р. (1995). *Граѓанско право (општи део), друго измењено и допуњено издање*. Ниш: Сириус. 139; Станковиќ, О., Водинелиќ В. В. (2007). *Увод у граѓанско право*. Београд: Номос. 159.

² Попов, Д. (2007). *op. cit.*, 177.

ги имало тоа лице престануваат или се пренесуваат на неговите наследници во зависност од нивната природа. Што се однесува до граѓанскоправните односи, во кои како страна било појконото лице, тие претрпуваат промени во страните на граѓанскоправниот однос, односно на местото на покојното лице во граѓанскоправниот однос стапуваат неговите правни следбеници. Одредени граѓанскоправни односи во кои една од страните било покојното лице може и да престанат ако правата и обврските од тие односи биле поврзани со личноста на покојниот.

Од друга страна, настапувањето на смртта влијае и на стекнување на наследни права од страна на лицата кои врз основа на закон или врз основа на тестамент се повикани да го наследат имотот на оставителот (лицето кај кое настапила смрт). Наследните права во македонскиот правен систем настануваат во моментот на делацијата, а тоа е моментот на смртта на оставителот³.

Во текстот што следи прво ќе се анализира моментот на настапување на смртта од аспект на правото и медицинската наука, а потоа подетално ќе биде анализирано влијанието на смртта во сите сфери на граѓанското право – стварното, облигационото и наследното право.

2. Момент на настапување на смртта

Во правната наука како особено значајно се истакнува прашањето за моментот на настапување на смртта како правен факт. За правниците од големо значење е утврдувањето на моментот на смртта, бидејќи правото сите правни последици од настапување на смртта ги поврзува со овој момент.

Давање одговор на прашањето кога настапува моментот на смртта и како тој точно да се утврди е во доменот на медицинската наука. Според медицинската наука постојат повеќе видови на физичка смрт, чиј момент на настапување се утврдува со користење на различни медицински процедури.

Како видови физичка смрт кои се релевантни и во граѓанското право се определуваат: привидната смрт (комата), церебралната смрт (мозочната смрт), клиничката смрт и биолошката смрт⁴. Сите овие видови на физичка смрт, како што покажува медицинската наука, настапуваат во различен момент и имаат различни медицински последици.

а) Привидна смрт, уште наречена и „кома”⁵ е вид на физичка смрт кој се карактеризира со отсуство на свест кај физичкото лице. Отсуството на свест, како што укажува и самата медицинска наука, не подразбира и отсуство на мозочни функции. Кај лицето кај кое настапила кома ќе уште постои одредена мозочна активност. Според медицинската наука комата има повеќе стадиуми. Во првиот стадиум таа наликува на општа анестезија, односно е состојба каде лицето не може да се разбуди, т.е. да ја поврати свеста. Во другиот стадиум,

³ Чл.120, Закон за наследувањето, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 47/96.

⁴ Живковска, Р., Пржеска, Т. (2021). *Граѓанско право - Општ дел*. Скопје: Европа 92. 74.

⁵ Зборот кома потекнува од грчкиот збор “coma” што во превод значи длабоко спиење.

т.н. длабока кома лицето не покажува ниту примитивни реакции, како што е на пример реакцијата на предизвикана болка.

Во зависност од својот стадиум, според медицинската наука, комата може да биде реверзибилна односно индуцирана и иреверзибилна. Реверзибилната т.е. индуцираната кома е состојба на кома во која постои можност да се поврати свеста на лицето, затоа што овој вид на кома се предизвикува со лекови и се користи за одредени терапевтски цели. Како резултат на тоа, по прекинување на терапијата лицето ја повраќа свеста. Иреверзибилната кома се разликува од реверзибилната, првенствено по тоа што не е предизвикана намерно – за терапевтски цели, туку е настаната под влијание на други околности. Како основни знаци на иреверзибилна кома медицинската наука ги определува: непостоењето на одредени медицински причини за настапување на кома (хипотермија, хиповолемичен или хипотензивен шок, интоксикација со барбитурати, седативи, антидепресиви, метаболни и ендокрини нарушувања), целосен губиток на свеста, отсуство на спонтани движења и немање одговор при предизвикување на болка и целосен губиток на рефлексите на мозочното стебло (дилатирани и/или фиксирани папили без одговор на светло, отсуство на корнеален рефлекс, отсуство на вестибуло-окуларен рефлекс, отсуство на окуло-цефаличен рефлекс и отсуство на палатален и трахеален рефлекс). Кога се забележани наведените знаци на иреверзибилна кома се спроведува и т.н „тест за апнеа” кој опфаќа пасивно давање на кислород после што се исклучува респираторот, со цел да се утврди дали постои или не постои способност за спонтано дишење⁶.

Следејќи ги сознанијата на медицинската наука за природата и стадиумите на комата како вид на смрт, правната наука со право смета дека овој вид на смрт не може да доведе до граѓанскоправни последици, како што е губење на субјективитетот и сл.

б) Мозочната смрт претставува престанок на сите функции на мозокот. Тоа според медицинската наука е иреверзибилна состојба во која мозокот повеќе не е во можност да ги контролира останатите системи на телото. Според медицинската наука, мозочната смрт настапува дури откако со постапки за реанимација не се поврати дел од функцијата на дишењето, срцето и крвотокот. Неможноста да се повратат овие функции, односно неможноста тие да се одржат без механичка поддршка, во медицината се оценува како постоење на трајно оштетување на мозочните клетки, а со тоа и настапување на мозочна смрт како иреверзибилен процес⁷.

⁶ The Journal of the American Medical Association (JAMA).(1968). *A definition of irreversible coma* - Report of the Ad Hoc Committee of the Harvard Medical School to Examine the Definition of Brain Death.

⁷ Randell, T. (2004). *Medical and legal considerations of brain death*, Acta Anaesthesiologica Scandinavica. 48(2), 139-144.

Во правната наука моментот на настапување на мозочната смрт е од значење за спроведување на постапка за земање и пресадување на делови од човековото тело заради медицински цели (трансплантација). Фактот што правото допушта да се земат делови од човековото тело кај лице кај кое настапила мозочна смрт означува дека законодавецот овој вид на смрт го смета за правнорелевантен и го третира како момент во кој престанува субјективитетот на физичкото лице.

в) Клиничката смрт во медицинската наука се дефинира како престанок на виталните функции на телото на човекот. Состојбата на клиничка смрт се смета за реверзибилна состојба доколку навремено се преземе медицинската интервенција за поврат на виталните функции. Тоа е од причина што иако дојде до целосен прекин на срцевата и белодробна функција, мозокот може сеуште да продолжи да работи, па ако навремено се пристапи кон кардиопулмонална реанимација може да се поврати и функцијата на срцето и дишењето⁸. Ако клиничката смрт трае повеќе од 6 минути, според медицинската наука доаѓа до мозочна смрт, која како што кажавме е иреверзибилна состојба.

Во правната наука клиничката смрт, исто како и комата, не доведува до правни последици затоа што според медицината може да дојде до поврат на виталните функции на човековото тело, па затоа не доаѓа до губење на граѓанскоправниот субјективитет на лицето кај кое настапила клиничка смрт. Се разбира, ако клиничката смрт понатаму доведе и до настапување на мозочна смрт тогаш, во моментот на настапување на мозочната смрт, ќе престане и субјективитетот на физичкото лице.

г) Биолошката смрт претставува смрт која доведува до престанок на основните функции на организмот како што се: крвотокот, дишењето и мозочната функција. Оваа смрт во суштина е смрт на клетките и на органите на човекот и како таква претставува иреверзибилна состојба. Знаците за настапување на биолошка смрт, според медицинска наука, се престанокот на срцевата активност и дишењето. Овој вид на смрт настапува во моментот после последното срцево отчукување и последната респирација. Важно е да се напомене дека во текот на одредени медицински интервенции може и намерно да биде прекината работата на срцето и дишењето, како што се, на пример, кардиохируршките операции. Кога на вештачки начин т.е. заради медицинска интервенција се прекинува работата на срцето и дишењето, а притоа крвотокот се воспоставува со екстракорпорална машина, тогаш не станува збор за настапување на биолошка смрт⁹.

Во правната наука моментот на настапување на биолошката смрт има најголемо правно значење затоа што во овој момент не само што престанува субјективитетот, туку од моментот на настапување на биолошката смрт

⁸ Greyson, B. (2000). *The near-death experience scale: Construction, reliability and validity*. Journal of Nervous and Mental Disease. 171(6), 369-375.

⁹ Ramljak, A. (1999). *Medicinska kriminalistika*. Univerzitet u Sarajevu, Fakultet Kriminalističkih Nauka: Sarajevo.

настануваат и сите други правни последици поврзани со смртта како правен факт (губење на лични права, престанок на личните односи, отворање на оставината и сл.).

Современите правни системи покрај физичката смрт ја уредуваат и т.н. претпоставена смрт (институтот за прогласување на исчезнатото лице за умрено)¹⁰. Претпоставената смрт, кога ќе биде утврдена од страна на судот, ги предизвикува истите правни последици како и настапувањето на биолошката смрт.

3. Влијанието на смртта како правен факт во граѓанскоправните односи

Како што напоменавме во воведот на овој труд, смртта е значаен правен факт кој влијае во сите делови на граѓанското право, односно доведува до настанување, промена или престанок на стварноправните, облигационоправните и наследноправните односи.

Во текстот што следи во посебни потточки ќе биде анализирано влијанието на смртта како правен факт во граѓанскоправните односи.

3.1 Влијанието на смртта како правен факт во стварноправните односи

Настапувањето на смртта доведува до промени во стварноправниот однос кои се одразуваат како промена на страната. Исто така, во исклучителни ситуации со смртта престанува стварното субјективно право, а со тоа и стварноправниот однос тогаш кога Законот за сопственост и други стварни права пропишува забрана за преносливост на стварното субјективно право.

Што се однесува до промена на страната во стварноправниот однос како резултат на смртта треба да се подвлече дека таа промена е промена на титуларот (носителот) на стварното субјективно право. Имено, по смртта на носителот на стварното субјективно право ова право, согласно правните прописи, преминува на неговите наследници.

Смртта како правен факт влијае и на стекнувањето имот во брачна, вонбрачна и семејна заедница. Согласно Законот за сопственост и други стварни права лицата кои се во брак т.е. брачните другари, додека трае брачната заедница стекнуваат т.н. заеднички имот¹¹. Ист е случајот и со вонбрачните другари кои додека трае вонбрачната заедница стекнуваат заеднички имот¹². Лицата над 15 години кои живеат и стопанисуваат во иста семејна заедница, со исклучок на брачните и вонбрачните другари, стекнуваат заеднички имот наречен заеднички имот во семејна заедница¹³. Имајќи го ова во предвид може да заклучиме дека во моментот на смртта на брачниот, вонбрачниот другар или

¹⁰ Чл. 81, Закон за вонпарнична постапка, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.9/08.

¹¹ Чл. 67, Закон за сопственост и други стварни права, Сл. весник на Р. Македонија бр.18/01.

¹² Чл. 81, Закон за сопственост и други стварни права.

¹³ Чл. 92, Закон за сопственост и други стварни права.

член во семејната заедница, за ова лице престанува можноста да стекнува имот во заедничка сопственост, а се разбира дека неговите правни следбеници не можат да дојдат на негово место во овие специфични заедници.

Кога станува збор за заедничка сопственост во наследничка заедница, ако настапи смрт кај некои од заедничарите тогаш, по правото на претставување, на негово место доаѓаат неговите правни следбеници¹⁴. Во овој случај, смртта влијае на начин што доаѓа до промена на носителот на правото на заедничка сопственост.

Во моментот на настапување на смртта, доаѓа до промена и на носителот на друго стварно право. Кај правото на залог¹⁵, промената која е резултат на смртта се одразува како промена на лицето кое е заложен доверител или заложен должник. Кога е востановено право на реален товар¹⁶, како товар на една недвижност, а во корист на друга недвижност, тогаш со смртта на еден од носителите на правото на сопственост на недвижностите, товарот односно правото се пренесува на правните следбеници (новите сопственици на недвижностите). Во случај кога правото на реален товар е востановено како товар на определена недвижност, а во корист на определено лице, тогаш ако настапи смрт на страната на носителот на правото на сопственост на оптоварената недвижност, обврската да се остварува реалниот товар ќе премине на правниот следбеник (новиот сопственик). Но, ако настапи смрт на страната на лицето во чија корист е востановено правото на реален товар, тогаш смртта ќе доведе до апсолутен престанок на правото на реален товар како стварно субјективно право. Во поглед на службеностите, како стварни субјективно право, смртта различно влијае во зависност од тоа дали станува збор за стварни или лични службености. Ако настапи смрт на носителот на правото на стварната службеност ова право преминува заедно со правото на сопственост на привилегираната недвижност на правниот следбеник¹⁷. Кога е востановено право на лична службеност, тогаш со смртта ова право ќе престане затоа што согласно Законот за сопственост и други стварни права ова право е непреносливо. По исклучок, правото на лична службеност нема да престане со смртта на носителот ако било востановено и во корист на неговите наследници¹⁸.

3.2. Влијанието на смртта како правен факт во облигационоправните односи

Смртта како правен факт влијае и во сферата на облигационоправните односи. Најчесто доведува до промена на страната на доверителот или на должникот затоа што облигационите права се преносливи и можат да се наследуваат, а обврските ги исполнуваат субјектите на кои тие облигациони права преминале.

¹⁴ Чл. 83, Закон за сопственост и други стварни права...

¹⁵ Чл. 225, Закон за сопственост и други стварни права...

¹⁶ Чл. 236, Закон за сопственост и други стварни права...

¹⁷ Чл. 193, Закон за сопственост и други стварни права...

¹⁸ Чл. 208 и чл. 209, Закон за облигационите односи...

Меѓутоа, треба да се има предвид дека постојат облигационоправни односи од лична природа т.е. односи во кои правата и обврските се поврзани за точно определена личност како страна во облигационоправниот однос¹⁹. Во тој случај, бидејќи овие права и обврски се непреносливи, со смртта на носителот на овие права и обврски тие се гаснат, а со тоа престанува и облигационоправниот однос. Ова е изречно пропишано и во Законот за облигационите односи каде во членот 348 е наведено дека со смртта на должникот или на доверителот престанува обврската под услов истата да настанала како резултат на: личните особини на некоја од договорните страни во односот или на личните способности на должникот²⁰.

Така, на пример, ако настапи смрт кај налогодавачот кај договорот за налог согласно Закон за облигационите односи, договорот за налог ќе престане²¹. Како пример може да се даде и договорот за дело кога обврската да се изврши определена работа е поврзана со личноста на должникот (сликарот се обврзал да наслика портрет за определен паричен надоместок) тогаш со смртта на должникот ќе престане и договорот за дело затоа што обврската можел да ја исполни само конкретниот должник²².

3.3 Влијанието на смртта како правен факт во наследноправните односи

Настапувањето на смртта на теренот на наследното право доведува со создавање на наследноправни односи. Во моментот на смртта согласно Законот за наследувањето се отвора наследството на покојниот (оставителот), а во истиот момент настануваат и наследните права на наследниците²³.

Во наследноправните односи смртта претставува основен правен факт кој има суштинско влијание во остварувањето на наследните субјективни права. Правната наука појаснува дека смртта е основен правен факт во наследноправните односи бидејќи без настапување на смртта не може да настане еден наследноправен однос²⁴. Ова правило потекнува уште од римското право „*viventis non datur hereditas*” или живите не може да се наследуваат. Под ова се подразбира дека во моментот на смртта на оставителот, настанува правната можност наследниците да ги остварат своите наследни субјективни права, а со тоа на наследниците да преминат правата кои му припаѓале на оставителот и се преносливи по својата природа.

Според правната наука, во моментот на смртта настануваат повеќе правни последици: се определува материјалното право кое ќе се применува

¹⁹ Галев, Г., Дабовиќ-Анастасовска Ј. (2021). *Облигационо право*. Скопје: Универзитет „Св.Кирил и Методиј”. 272.

²⁰ Чл. 348, Закон за облигационите односи, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 18/01.

²¹ Чл. 823, ст.1, Закон за облигационите односи...

²² Галев, Г., Дабовиќ-Анастасовска Ј. (2021). *op. cit.*, 273.

²³ Чл. 120, Закон за наследувањето...

²⁴ Живковска, Р., Пржеска, Т. (2021). *op. cit.*, 225.

на наследноправните односи; се определува месната надлежност на судот и тоа според последното место на живеење на оставителот; се утврдува кои се тестаменталните или законските наследници, како и нивната способност и достоинство да наследат; се определува составот, содржината и вредноста на оставината; започнуваат да течат законските рокови за застареност на правата поврзани со наследувањето и се определува како ќе се изврши враќање на подароците направени 90 дена пред смртта, во случај на повреда на нужниот дел²⁵.

На теренот на наследното право, настапувањето на смртта на повеќе лица во исто време кои можат меѓу себе да се наследуваат (комориенти) може да создаде и своевидна колизија на наследните субјективни права²⁶. Кога постојат комориенти станува спорно по кој редослед треба да се остваруваат наследните права на наследниците. Во правната теорија, постојат повеќе мислења во поглед на тоа по кој редослед треба да се остваруваат наследните права. Според традиционалното становиште, кое потекнува од римското право, при утврдување на редоследот по кој ќе се остваруваат наследните права треба да се поаѓа од две претпоставки - претпоставката дека родителите умреле пред полнолетните деца и претпоставката дека младите ги надживуваат постарите. Српскиот граѓански законик од 1844 година пропишувал дека кога постојат комориенти редоследот за остварување на наследните субјективни права треба да се утврдува врз база на претпоставката дека мажите ги надживеале жените, освен ако не се докаже спротивното²⁷. Современата правна наука го застапува становиштето дека во случај на постоење на комориенти, ако не може да се утврди за секое лице посебно кога настапила смртта, тогаш треба да се поаѓа од претпоставката дека овие лица умреле истовремено, па според тоа не можат меѓу себе да се наследуваат.

Во македонското позитивно право, т.е. во Законот за наследувањето не е содржана посебна одредба за редоследот на наследување на комориентите. Правната практика го прифаќа современото становиште на правната наука дека комориентите не се наследуваат меѓу себе, па затоа се практикува за секое лице да се води посебна оставинска постапка²⁸.

²⁵ Повеќе за ова види кај: Мицковиќ, Д., Ристов А. *Наследно право*, Скопје: Стоби Трејд. 80.

²⁶ Mandro, A. (2005). E drejta romake, Tiranë. 88.

²⁷ Попов, Д. (2007). *op. cit.*, 78.

²⁸ Георгиевски, С. (1970). *Правна и деловна способност на физичките лица*, Предавања на постдипломските студии по граѓанско право на Правниот факултет во учебната 1969/1970. Скопје: Универзитетска печатница, *цитирано според* Живковска, Р., Пржеска, Т. (2021). *op. cit.*, 78; Чл.120, Закон за вонпарнична постапка, Сл. весник на Р. Македонија, бр.9/08; Поблиску за постапка за расправање на оставина види кај: Јаневски, А., Зороска-Камиловска Т. (2010). *Граѓанско процесно право, книга втора, Вонпарнично право*. Скопје. 111.

4. Влијанието на смртта како правен факт во семејните односи

Смртта како правен факт влијае и на односите од областа на семејното право. Со настапување на смртта престануваат правата и обврските кои произлегуваат од семејноправните односи.

Во Законот за семејството²⁹ смртта се определува како еден од законските начини за престанок на склучениот брак³⁰. Надживеаниот брачен другар по престанокот на брачната заедница поради смртта има право да избере дали ќе го задржи презимето кое го имал во текот на бракот или ќе го врати презимето коешто го имал пред склучувањето на бракот³¹.

Родителските права исто така престануваат со смртта на родителот³². Во тој случај родителските права самостојно ги врши надживеаниот родител.

Настапувањето на смртта на детето согласно Законот за семејството е правна пречка за поведување на постапката за утврдување на татковство на покојното дете кое не оставило потомство³³.

Смртта влијае и на старателските односи, па така со настапување на смртта на лицето под старателство престанува воспоставениот однос на старателство, а со настапување на смртта на старателот, старателските обврски преминуваат на Центарот за социјална работа се додека не биде именуван нов старател³⁴.

5. Влијанието на смртта како правен факт во постапката за земање и пресадување на делови од човечкото тело заради лекување

Согласно Законот за земање и пресадување на делови од човечкото тело заради лекување³⁵ уредена е посебна постапка за земање на делови од човечкото тело од дарител кај кој настапила смрт (трансплантација од покоен дарител).

Трансплантацијата од покоен дарител во македонското позитивно право се спроведува врз основа на принципот на претпоставена согласност. Согласно овој принцип, се претпоставува дека покојното лице дало согласност деловите од неговото тело да се користат за трансплантација. Оваа законска претпоставка може да биде соборена во два случаи и тоа: прво - кога самото лице во текот на животот со писмена изјава пред нотар се изјаснило дека не сака деловите од неговото тело, по негова смрт, да се користат за трансплантација и второ – кога членови од поблиското семејство изречно се противат деловите од телото на покојниот член од нивното семејство да се користат за трансплантација³⁶.

²⁹ Закон за семејството, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 80/92.

³⁰ Чл. 34, Закон за семејството...

³¹ Мицковиќ, Д., Ристов, А. (2015). *Семејно право*. Скопје: Стоби Трејд. 181.

³² Чл. 45, ст.2, Закон за семејството...

³³ Чл. 54, Закон за семејството...

³⁴ Чл. 154, Закон за семејството...

³⁵ Закон за земање и пресадување на делови од човечкото тело заради лекување, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 47/11.

³⁶ Согласно членот 28 на Законот за земање и пресадување на делови од човечкото тело заради лекување, постапката на трансплантација од покоен дарител нема да се спроведе кога двајцата

Постапката за трансплантација од покоен дарител, согласно македонско право, се спроведува откако на несомнен начин и врз основа на медицински критериуми ќе се утврди дека настапила мозочна смрт кај потенцијалниот дарител. Согласно Законот, мозочната смрт настанува тогаш кога ќе дојде до неповратен престанок на функцијата на мозокот³⁷. Во поглед на начинот на утврдување на мозочната смрт, како и медицинските критериуми за нејзино утврдување, Законот упатува на Уредбата донесена од страна на Владата на Р.С. Македонија³⁸.

Заклучок

Трудот ја анализира смртта како правен факт потенцирајќи го нејзиното значење во настанувањето, промената и престанокот на граѓанскоправните односи. Исто така, се анализира и значењето на смртта во други области на правото како што се семејното и медицинското право.

Трудот покажува дека смртта преставува правен факт од групата настани, т.е. се покажува дека станува збор за правен факт кој настанува независно од волјата на човекот.

Од трудот се гледа дека смртта директно влијае на веќе настанати односи во граѓанското право, помеѓу субјектот кај кој настапила смртта и третите лица, а воедно доведува и до создавање на нови граѓанскоправни односи.

Во трудот се анализира и прашањето за утврдување на моментот на настапување на смртта, при што се поаѓа од сознанијата на медицинската наука за видовите физичка смрт.

Видовите физичка смрт предмет на анализа во трудот се: привидната смрт (комата), церебралната смрт (мозочната смрт), клиничката смрт и биолошката смрт. Трудот покажува дека сите видови физичка смрт, релевантни во правото настапуваат во различен момент и имаат различни медицински последици.

За привидната смрт (кома), трудот покажува дека претставува вид на физичка смрт кој се карактеризира со отсуство на свест кај физичкото лице. Во поглед на комата како вид на смрт во трудот се констатира дека не може да доведе до граѓанскоправни последици, како што е губење на субјективитетот и сл.

Во трудот мозочната смрт е дефинирана како престанок на сите функции на мозокот. Трудот покажува дека настапувањето на мозочната смрт е од значење

живи родители, односно посвоители, брачниот другар, старателот или мнозинството од живите полнолетни деца, ќе се изјаснат дека не се согласуваат делови од телото на умреното лице да бидат земени заради пресадување.

³⁷ Чл. 26, ст. 1 и ст. 2, Закон за земање и пресадување на делови од човечкото тело заради лекување...

³⁸ Уредба за клиничките прегледи и другите дополнителни испитувања за утврдување на смрт, како и начинот на утврдување на смртта на лице чии делови од тело може да се земаат заради пресадување и поблиските критериуми по однос на специјалноста кои мора да ги исполнуваат членовите од комисијата која со сигурност ќе го утврди престанокот на работата на мозокот, Сл. весник на Р. Македонија, бр.168/13.

за спроведување на постапката за земање и пресадување на делови од човечкото тело заради медицински цели (трансплантација од покоен дарител).

Клиничката смрт е дефинирана како престанок на виталните функции на телото на човекот. За овој вид на смрт во трудот се констатира дека не доведува до правни последици, затоа што според медицината може да дојде до поврат на виталните функции на човековото тело.

Биолошката смрт од трудот се гледа дека претставува смрт која доведува до престанок на основните функции на организмот како што се крвотокот, дишењето и мозочната функција. Трудот покажува дека настапувањето на биолошката смрт има најголемо значење во правото затоа што со биолошката смрт престанува субјективитетот и настануваат сите други правни последици поврзани со смртта.

Во трудот се споменува и институтот претпоставена смрт за кој се констатира дека ги предизвикува истите правни последици како и настапувањето на биолошката смрт.

Во посебни потточки во трудот се анализира влијанието на смртта во настанувањето, промената и престанувањето на стварноправните, облигационоправните и наследноправните односи.

Трудот покажува дека со настапување на смртта се менува носителот на стварното субјективно право, а ако стварното право е непреносливо смртта доведува до престанок на правото.

За влијанието на смртта во облигационоправните односи, во трудот се констатира дека таа најчесто доведува до промена на страната на доверителот или на должникот затоа што облигационите права се преносливи и наследливи. Исто така, во трудот се подвлекува дека кога правата и обврските од облигационоправниот однос се од лична природа смртта доведува до престанок на односот.

Од трудот се гледа дека настапувањето на смртта на теренот на наследното право доведува со создавање на наследноправните односи, т.е. се отвора наследството на покојниот (оставителот) и наследниците се стекнуваат со наследни субјективни права.

Во поглед на семејното право, трудот покажува дека смртта како правен факт влијае на односите во семејството. Со настапување на смртта престануваат бракот, родителските права, старателските односи и други права од семејните односи.

Во однос на медицинското право, трудот покажува дека во Законот за земање и пресадување на делови од човечкото тело заради лекување, уредена е посебна постапка за земање на делово од човечкото тело од покоен дарител (трансплантација од покоен дарител). Како што се гледа од трудот, постапката за трансплантација од покоен дарител, се спроведува откако на несомнен начин и врз основа на медицински критериуми ќе се утврди дека настапила мозочна смрт кај дарителот.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Галев, Г., Дабовиќ-Анастасовска Ј. (2021). *Облигационо право*. Скопје: Универзитет „Св.Кирил и Методиј“;
2. Greyson, B. (2000). *The near-death experience scale: Construction, reliability and validity*. Journal of Nervous and Mental Disease;
3. Живковска, Р., Пржеска Т. (2021). *Граѓанско право – Општ дел*. Скопје: Европа 92;
4. Живковска, Р. (2011). *Општ дел на граѓанското право*, Скопје: Европа 92;
5. Живковска, Р., Пржеска Т. (2017). *Правни норми, промет, имот, објекти на граѓанскоправните односи и правни факти*, Скопје;
6. Јаневски, А., Зороска-Камиловска Т. (2010). *Граѓанско процесно право, книга втора, Вонпарнично право*. Скопје;
7. Ковачевиќ-Куштримовиќ, Р.(1995). *Граѓанско право (општи део), друго изменено и допуњено издање*. Ниш: Сириус;
8. Mandro, A. (2005). *E drejta romake*, Tirane;
9. Мицковиќ, Д., Ристов А. (2016). *Наследно право*, Скопје: Стоби Трејд;
10. Мицковиќ, Д., Ристов А. (2015). *Семејно право*, Скопје: Стоби Трејд;
11. Попов, Д. (2007). *Граѓанско право (општи део), нето изменено и допуњено издање*, Нови Сад;
12. Randell, T. (2004). *Medical and legal considerations of brain death*, Acta Anaesthesiologica Scandinavica;
13. Ramljak, A. (1999). *Medicinska kriminalistika*. Univerzitet u Sarajevu, Fakultet Kriminalističkih Nauka: Sarajevo;
14. Станковиќ, О., Водинелиќ В. В. (2007). *Увод у граѓанско право*, Београд: Номос;
15. Stojanovič, D. (1984). *Uvod u građansko pravo, šesto izmenjeno i dopunjeno izdanje*. Beograd: Savremena administracija;
16. Закон за вонпарнична постапка, Сл. весник на Р. Македонија, бр.9/08;
17. Закон за сопственост и други стварни права, Сл. весник на Р. Македонија бр.18/01, 92/08, 139/09 и 35/10;
18. Закон за семејството, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 80/92, 9/96, 38/04, 33/06, 84/08, 67/10, 156/10, 39/12, 44/12, 38/14, 115/14, 104/15 и 150/15
19. Закон за облигационите односи, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 18/01, 4/02, 5/03, 84/08, 81/09, 161/09 и 123/13;
20. Закон за наследувањето, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 47/96;
21. Закон за земање и пресадување на делови од човечкото тело заради лекување, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 47/11, 47/11, 136/11, 91/13, 164/13, 27/14, 112/14, 144/14, 124/15, 149/15 и 37/16;
22. Уредба за клиничките прегледи и другите дополнителни испитувања за утврдување на смрт, како и начинот на утврдување на смртта на лице чии делови од тело може да се земаат заради пресадување и поблиските

критериуми по однос на специјалноста кои мора да ги исполнуваат членовите од комисијата која со сигурност ќе го утврди престанокот на работата на мозокот, Сл. весник на РМ, бр.168/13;